

Engvanding ved Karup Å

Karupegnen var engang kendt som engvandingsens vugge, og allerede sidst i 1700-tallet gravede Vallerbækbonden Peder Staulund de første engvandingskanaler ved Haller Å i den sydlige del af Karup Sogn. Senere blev der takket være Hedeselskabet anlagt mange engvandingskanaler ved Karup Å, og de meget beskedne rester af en af dem kan ses ved Jyllands Hjerter.

Resterne af den gamle Karup Møllekanal ved Jyllands Hjerter. Luftfoto fra Krak 2019

Det meste af den ca. 2 km lange kanal er jævnet ud eller vokset til, men man kan dog stadig finde vandførende grøfter flere steder og se tydelige spor af kanalen på et luftfoto, hovedsageligt i form af lange fordybninger i terrænet. På fotoet er mindstenen og de synlige spor af kanalen markeret med henholdsvis lilla og rødt, ligesom der er en blå markering ved den rørlagte bæks udløb.

Karup Møllekanalen sluttede ved skellet mod Høgild, og dens synlige afslutning er kun en grøft eller rende, der går fra mindestenen mod nordvest som vist på luftfotoet. I dag er det vanskeligt at sætte sig ind i, hvor stor betydning engvandingen havde for hedeboenderne i den fattige hedeegn. Men takket være overrislingen af de tørre og ufrugtbare enge blev de omdannet til frodigt græs, som gav mere hø og dermed mere foder, så bønderne kunne anskaffe flere dyr. Og jo flere kreaturer de havde, des mere gødning blev der til at forbedre agerjorden på markerne.

Vandingsanlæg i engene ved Karup med kirken i baggrunden. Dette maleri af Hans Smidth viser de mange grøfter, der blev gravet i forbindelse med Karup Møllekanalen, som slynger sig i midten af billedet. Gården til højre er Engholm, hvor der engang var en engvandingsskole, og gården til venstre er Anneksgården, som blev udflyttet fra sin oprindelige placering nær ved kirkediget.

Hedeselskabet satte gang i engvandingen ved Karup Å

Hedeselskabet blev oprettet i 1866, og dets formål var at få heden opdyrket. Dets stifter, **Enrico Dalgas**, havde flere valgsprog og heriblandt ét, der lød: **God eng giver god agerjord**. At engvandingen havde en høj prioritet, ses også af, at den var det første projekt, Hedeselskabet satte i gang. Anlæggene beskrives som et kraftigt stemmeværk tværs over et vandløb, så vandet herfra kunne ledes ind i en hovedkanal, der med ringe fald fulgte terrænet i større og større afstand eller højde fra åens fortsatte løb. Begyndelsesbredden aftog nedefter for til sidst at ende som en smal rende. Fra engang i april blev de tørre arealer vandet kraftigt en eller flere gange. Når græsset så var kommet godt i vækst, blev der fugtvandet, og efter første høslæt blev der atter vandet i kort tid, så der igen kom gang i græsset enten til andet høslæt eller til afgræsning af kreaturer. Den kendte engmester Feddersen i Karup havde som en af de få været på kursus i

engvandingskunsten i Tjekkoslovakiet, og han blev ansat af Hedeselskabet som engvandingsinspektør. Han boede på gården Engholm, der ses på Smidths maleri. Den lå ca. 100 m nordøst for kirken, og der hørte en engstrækning til den på omkring 2½ km langs den østre side af Karup Å fra Høgild skel mod nord og til Vallerbæk skel mod sydøst. Med støtte fra Hedeselskabet oprettede Feddersen i 1869 en engvandings-skole på gården med et stort værelse til de mange elever.

Hedeselskabets beretning over de i 1866-69 udførte kanalanlæg ved Karup Å

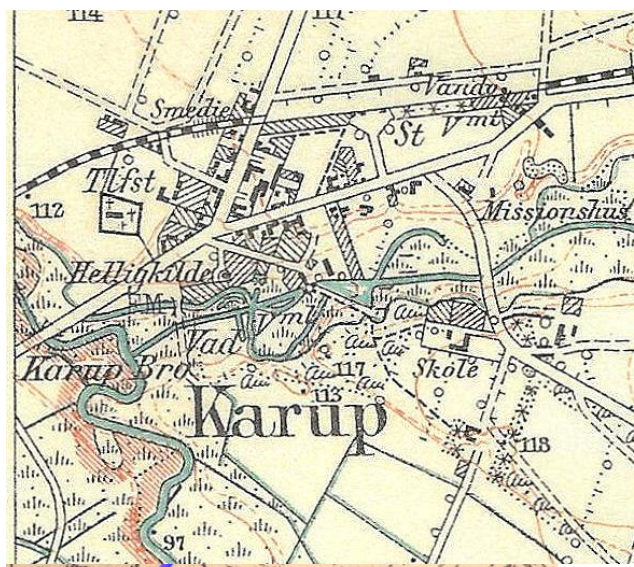
B. Beretning over de i 1866—69 udførte og projecterede Kanalanlæg i Jyllands Hedeegne, tilføjlet Indenrigsministeriet og Finantsudvalget i Januar 1870.

A. De hidtil projecterede og fuldførte Kanaler ere:

Kanalens Navn.	Længde. Alen.	Begyndelses-Bredde i Vandgangen. Alen.	Begyndelses-Dybde. Alen.	Fører Rindstøb Vand i Sekundet	Vandings-Areal om- trekkelig Tdr. Land.	Antal Interessenter.	Projecteret Aar.	Begyndelsen paa- begyndt Aar.	Arbejdet fuldført Aar.	Bemærkning.
I. Ved Karup Å.										
1. Bøllund Kanal paa vestre Side	8,000	5	1	20	c. 90	5	1868	1868	1869	Anlægget er vel i Brug, men trænger endnu til Udbedring og er ikke endelig antaget.
2. Vallerbæk og Agerstov Trunkanaler	4,600	6½	¾	20	c. 60	3	1866	1866	1867	
3. Vallerbæk Kanal	4,000	9	¾	30	80	1	"	"	"	3 de forløbne Aar er en stor Deel af Vandingsarealet indtaget til Vanding, men dog ikke alt.
4. Overbæk Kanal	2,000	4	¾	10	30	2	"	"	"	
5. Tusaa Kanal	7,200	9	1	40	120	9	"	"	"	
6. Engholm Kanal	3,400	5	¾	15	50	1	"	"	"	Vandingen er paaegyndt. Anlægget er ikke endelig antaget, men er dog i Brug.
7. Rjølvraa Kanal	4,900	4½	1	30	120	6	"	"	"	
8. Lubbjægs Kanal	c. 6,000	c. 4	c. ¾	c. 10	20	1	1868	1868	1869	
9. Karup-Mølle Kanal	c. 3,000	c. 4	c. ¾	c. 10	20	2	"	"	"	

Karup Møllekanalen og de øvrige kanaler ved Karup Å

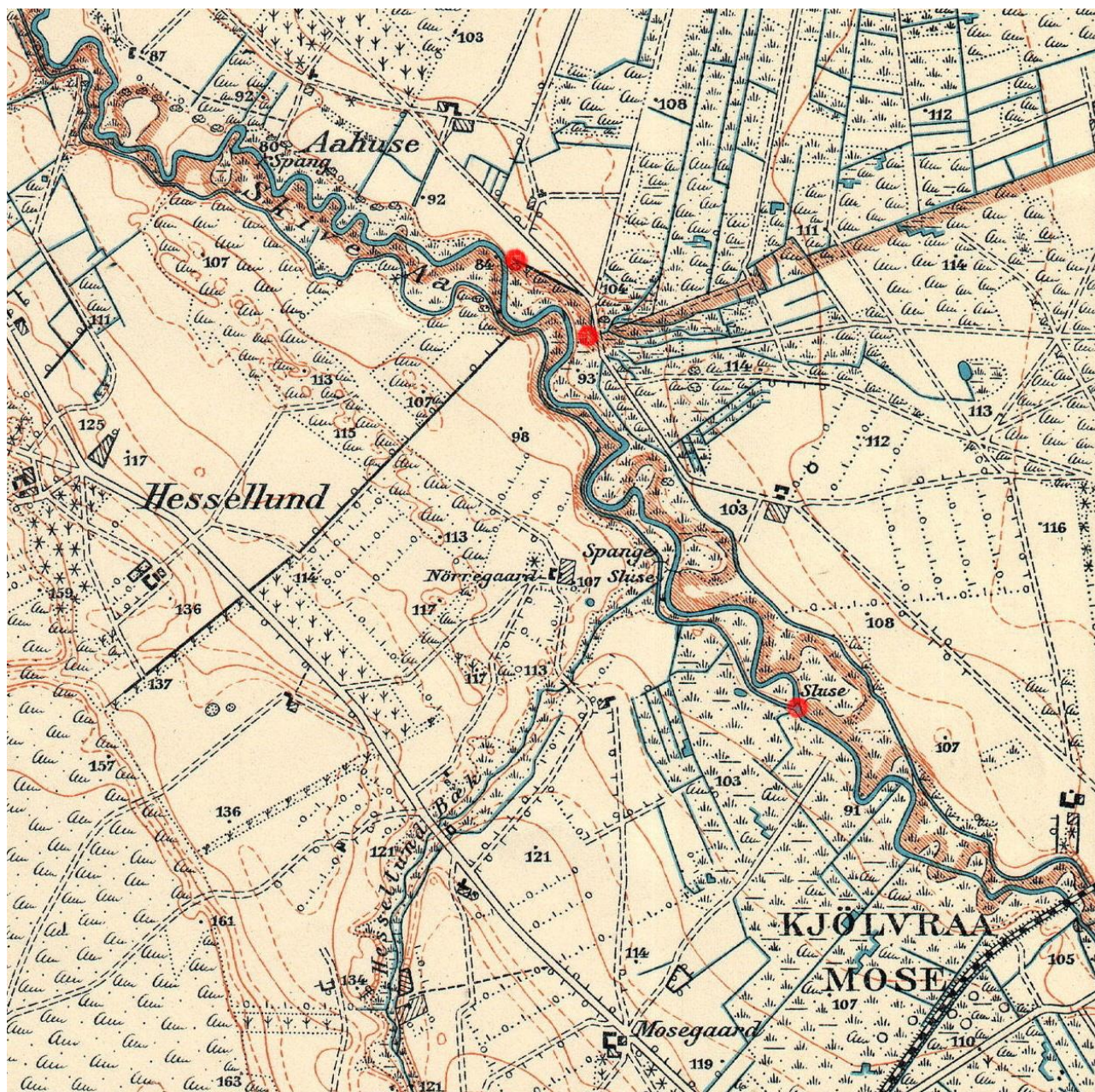
I årene 1866 til 1869 blev der anlagt 10 kanaler på begge sider af Karup Å. Af dem var de 6 projekteret i 1866 og fuldført året efter. Karup Møllekanalen blev påbegyndt i 1868 og var færdig året efter. Officielt hed den Karup Mølle Kanal, men blev kaldt Mølleåkanalen efter Aaresvad Å. Åen gav vand til møllen og var stemmet op et stykke fra sit udløb i Karup Å, så den gav vand til

kanalen, der sluttede ved skellet til Høgild. Længden var ca. 2 km, begyndelsesbredden i vandgangen 2,50 m og dybden knap ½ m. Kanalen havde et vandingsareal på omkring 20 tdr. land. Til sammenligning var den længste af kanalerne, Bøgelundkanalen, 5 km med et vandingsareal på ca. 90 tdr. land. Lodsejerne langs åen lod på skift og efter faste aftaler vandet overrisle de tørre enge, som blev til frodigt græs takket være ikke alene vandet, men også dets indhold af næringsstoffer. Mølleåkanalen var i brug helt indtil først i 1950'erne.

Mølleåkanalens begyndelse.

Her ses, hvordan Åresvad Å deles i to af et stemmewærk vest for mølledammen, så den ene del løber ud i den store å, og den anden giver vand til kanalen, som følger åen mod nordvest. Målebordskort fra Geodætisk Institut 1877, rettet 1914.

Mølleåkanalens løb indtil afslutningen ved skellet mod Høgild.

På kortet ses Karup Å med Mølleåkanalen på den østlige side af åen. På den vestlige side løber også en lang kanal, og de røde cirkler markerer dels, hvor den begynder, og dels det tredobbelte skel og stedet, hvor Mølleåkanalen slutter. Skellet mellem de to sogne er en jordvold, der markeres af en sort streg.

Målebordskort fra Geodætisk Institut 1873, rettet 1914.

Kortet er det første nøjagtige kort, hvor man kan se højdeforskellene. Under krigen i 1864 fandtes der ikke nogen kort, hvor militærstrategerne kunne se diverse højdeforskelle i terrænet, når de planlagde soldaternes placering. Det betød, at de danske styrker i flere tilfælde var opmarcherede på et lavtliggende område, hvor fjenden havde et fortrin ved at kunne overraske danskerne med et angreb fra et højere liggende sted, f.eks. en bakke. Det var årsagen til, at det første generalstabskort blev udarbejdet i 1873. På kortet kan man f.eks. se, at der dengang var en spang (bro) over åen i Aahuse, og at der ved begyndelsen af kanalen på åens vestlige side ligeledes var en spang. Desuden var der endnu en sluse omtrent ud for Nørregaard, som for længst er jævnet med jorden.

Billeder af Mølleåkanalen 2018. *Fotograf: Karlo K. Hansen*

Kanalen set fra Aahavevej og ind mod Kildevej 2A

Kanalen i skel ved Aahavevej 2

Resterne af Kanalen neden for kirken

Kanalen umiddelbart inden den løber under Herningvej.

Resterne af kanalen ved Jyllands Hjerter.

**De sidste rester af kanalen med mindestenen i baggrunden.
*Hvis man ikke lige ved det, kan man ikke lige se det...***

Tekst, fotoredigering, layout m.v. : Inger Merstrand, Lokalhistorisk Arkiv 2019